

S. F. ODUJEV, *Tropami Zarathustry. Vlivanije ničšeanstva na nemeckuju buržuaznuju filosofiju*, Moskva 1976, s. 431.

Nietzscheho vstup do filozofie spadá do obdobia značného zosilnenia iracionalistických, pozitivistických a relativistických prúdov v buržoáznej filozofii druhej polovice minulého storočia. Striktne odmietal celú racionalistickú tradíciu predchádzajúcich dvoch storočí a (prostredníctvom štúdia klasickej filológie) obracia sa najmä k predsokratovskej filozofii. Podlieha vplyvu A. Schopenhauera, Ch. Darwina, H. Spencera a nemeckého romantizmu a vytvára svojrázny filozofický systém. Sám sa nedožil širšieho odborného uznania, po jeho smrti však myšlienky jeho filozofického odkazu nachádzajú nebyvalú odozvu. Pod ich vplyvom sa formuje tzv. „nietzscheovstvo“ — hnutie v duchovnom živote a filozofii od počiatku nášho storočia lokalizované najmä do prostredia nemeckého buržoázneho vedomia a filozofického myslenia.

Kríza kapitalistického spôsobu výroby je sprevádzaná úpadkom buržoáznej kultúry, dekadenciou buržoázneho vedomia v širokom slova zmysle. Práve nietzscheovstvo je, zdá sa, najvýraznejším prejavom tohto neustále sa prehľbujúceho procesu krízy buržoázneho ducha, ideologickým výrazom i konštatáciou jeho bezmocnosti, neschopnosti zastaviť proces duchovnej degradácie, morálneho a intelektuálneho rozpadu kapitalistickej spoločnosti. (s. 415) Nietzsche sám je počiatkom, buržoáznou filozofiou tak často ohlasovaných „veľkých obrátov“ tejto filozofie, je počiatkom „tradície odmietania tradície“ a stúpencom skutočne intenzívne uplatňovaného a kategoricky formulovaného antidemokratizmu, antiracionalizmu a antihumanizmu.

Známy sovietsky filozof S. F. Odu -

jev si vytýčil v nami recenzovanej práci načrtnúť formovanie a hlavné smery nietzscheovstva v podmienkach nemeckej buržoáznej filozofie. Vychádzal pritom z názoru, že „nietzscheovstvo je názorným príkladom politicky účinnej filozofie“ (s. 418), dokumentujúc svojím obsahom buržoáznu straníckosť, ktorá „nepozná zmier so svojimi ideovými protivníkmi“. (s. 418) Aj keď je v istom zmysle Nietzscheho filozofia i samé nietzscheovstvo namierené proti niektorým stránkam života buržoáznej spoločnosti a kapitalistickej skutočnosti vôbec, v konečnom dôsledku sú podriadené „úlohám boja proti osloboditeľskému hnutiu našich čias, proti vedeckému svetonázoru, v znamení ktorého sa rozvíja a dosahuje svoje historické úspechy v celosvetovom meradle“. (s. 419) V tomto zmysle — hovorí S. F. Odujev — „nietzscheovstvo je reálnym a nebezpečným protivníkom, s ktorým filozofi-marxisti musia bojovať, nezanedbávajúc silu a špecifiku jeho vplyvu na myslenie a ducha ľudí; marxizmus nikdy neuplatňoval nárok na nietzscheovské „dedičstvo“; akýkoľvek pokus „zliať“ marxizmus s nietzscheovstvom alebo „odkryť“ marxizmus pre toto ideové hnutie nemá nič spoločné s revolučnokritickou metódou našej filozofie, naopak, je potrebné klásť odpor novému nátlaku terajších apologétov nietzscheovstva“ (s. 419), a to tým, že sa znásobí teoretická a emocionálna propaganda marxisticko-leninských myšlienok v zápase s každou teóriou buržoáznej filozofie.

Ako sa uvádza v nakladateľskom úvode Odujevovej práce *Po cestách Zarathustry*, v knihe sa odhaľuje vplyv nietzscheovstva, jeho hlavných myšlie-

nok, metodologických zásad a formúl na nemeckú buržoáznu filozofiu 20. storočia. Autor ukazuje špecifiku chápania a interpretácie týchto myšlienok vo filozofii života, v ideológii a praxi fašizmu, vo filozofických teóriách existencializmu, neotomizmu, fenomenológie, ako aj v niektorých názoroch súčasnej buržoáznej sociológie a politickej filozofie.

Nietzsche bol medzi prvými z predstaviteľov buržoázneho filozofického myslenia, ktorí vycítili, že spoločnosť, v ktorej žijú, jej duchovné „zdravie“ a jej kultúru rozkladá akási vnútorná choroba. Sám Nietzsche videl najväčšie nebezpečenstvo pre seba a pre svoju triedu v strate „vyšších hodnôt“ v podobe vrcholenia stáročného procesu postupného víťazstva „dekadentných hodnôt, ktoré interpretoval ako výsledok „hrozivého rozmachu nás“, ako rast osloboditeľského hnutia, ktoré kulminovalo v Parížskej komúne, odkiaľ — ako sa domnieval — pramení najväčšie nebezpečenstvo pre „prirodzený“ poriadok sveta; ... všetky svoje nádeje na budúcnosť spája s romantickými ilúziami o novej, zo starých hlbín sa rodiacej sile, ktorá bude schopná vrátiť späť vývoj, silu, ktorú vítal ako „nových vládcov zeme.“ (s. 6)

S. F. Odujev hľadá príčiny, ktoré viedli k opakovanej renesancii Nietzscheho myšlienok v krátkej dobe asi polstoročia. V tejto súvislosti uvádza, že ak „určenie filozofie ako svedomia doby nie je metafora, okrídlená fráza, potom bude správne povedať, že nietzscheovstvo, ktoré sa formuje v prechodnom období rozvoja kapitalizmu ako ideový odraz postupujúcej krízy buržoáznej kultúry a ducha, je skutočne svedomím tejto prechodnej doby, jej chorým svedomím; a práve v teoretickom uvedomení Nietzsche túto krízu po prvý raz zobrazil s takou ostrosťou...“ (s. 8) Práve tu S. F.

Odujev nachádza príčinu mnohých „návratov“ k Nietzscheho myšlienkam, pretože „vždy, keď sa krízové javy odhaľujú príliš viditeľne, naberajú formu ekonomickej, politickej alebo duchovnej katastrofy, nemecká buržoázna filozofia sa obracia k teoretickému dedičstvu Nietzscheho ako k „oáze v pustatine života“ v úsilí oceniť a ozmysleňt tieto javy očami svojho talentovaného predchodcu“. (s. 8) A tak sa duch Zarathustru znova a znova objavuje v nepokojných dobách histórie buržoázneho Nemecka, ale nielen jeho (napríklad s hákovým krížom na rukáve), aby sa postavil v ideologickom a sociálnom zápase súčinnosti vždy na stranu buržoázie.

Autor knihy *Po cestách Zarathustru* kriticky poukazuje na všetky pokusy „zblížiť“ nietzscheovstvo s marxizmom, integrovať niektoré myšlienky Nietzscheho do rozvíjajúceho sa marxizmu. V tomto zmysle poukazuje na revizionistický charakter pokusov napríklad A. Levensteina v práci *F. Nietzsche im Urteil der Arbeiterklasse*, H. Lefebvra v práci *Nietzsche*, ako aj juhoslovanského filozofa D. Grlića.

Formálne i obsahovo je Odujevova práca *Po cestách Zarathustru* rozdeľená do štyroch častí, pričom v prvej (povedané slovami autora) sú objasňované teoretické základy nietzscheovstva a odhalené jeho ideologické a politické tendencie, kým v ďalších autor sleduje vplyv Nietzscheho na niektoré filozofické prúdy buržoázneho Nemecka na konci minulého storočia a v tomto storočí.

Buržoázne filozofické myslenie úmerne s vplyvom, ktorý postupne nadobúda marxistická filozofia od polovice minulého storočia, sa usiluje veľmi intenzívne hľadať svetonázorovo účinnú a aktívnu politickú filozofiu ako protiklad filozofie marxistickej.

V prvej kapitole pod názvom *Čo sa skrýva za „prehodnotením všetkých hodnôt“* S. F. Odujev ukazuje, ako nemecká filozofia ovplyvnená Nietzschem začína plniť túto funkciu v záujme síce realizovania určitých zmien, ale najmä zachovania buržoáznej spoločnosti. Umenie a literatúra poukazujú svorne na neschopnosť buržoázneho liberalizmu a konformizmu zmeniť súčasnú situáciu, intuitívne pocíťovanú ako ohrozenie kapitalistického vývoja spoločnosti. „Bolo potrebné prebudiť bojovného germánskeho ducha zo sna, rozhýbať v duši obyvateľov stlmené agresívne inštinkty. Nietzsche bol medzi buržoáznymi ideológmi prvý (časovo i svojím významom), kto vykreslil polovičatosť a nerozhodnosť liberálnej buržoázie, kto sa pohoršoval nad meštiackym a intelektuálskym uspokojením. Jeho objavenie sa je porovnávané s ranným krikom kohúta, ktorý prebúdzá Nemecko k „veľkému poldňu“.

Nietzscheho koncepcia „prehodnotenia všetkých hodnôt“ je jeho najvplyvnejšou teóriou. Práve ona je spojená s najvýznamnejšími svetonázorovými dôsledkami v ideologickej a politickej oblasti. Aj keď je ťažké vyčerpať čo i len taxatívny vymenovanie všetkých školy, ktoré nejakým spôsobom nadväzujú na filozofiu F. Nietzscheho, S. F. Odujev sa s úspechom pokúsil analyzovať tie najdôležitejšie medzi nimi. V druhej kapitole pod názvom *Od „Zarathustru“ k „mýtu XX. storočia“* sleduje transformáciu niektorých Nietzscheho myšlienok vo filozofiu, nadväzujúcej na tohto stúpenca „aktívnej dekadencie“.

Nemecká „filozofia života“ bola vo svojom vzniku podmienená úlohami ideologického prezbrojenia, ktoré riešila nemecká buržoázia v poslednej tretine minulého storočia. Nebolo možné spoľahnúť sa na svetonázorovú indiferentnosť pozitivistického hnutia a

novokantovstva, ale formovanie aktívnej svetonázorovej teórie v súvislosti s potrebou uspokojiť antimarxistické ambície buržoáznej filozofie nadväzovalo na Nietzscheho. Jeho stúpenci tvorili pravé krídlo filozofie života a inklinovali k svetonázorovému, politickému a ideologickému extrémizmu, z ktorého neskôr čerpá ideológia nacizmu. Liberálne krídlo nietzscheovstva predstavovala tzv. *akademická filozofia života*, ktorá sa formovala skôr ako školská filozofia na katedrách filozofie. S. F. Odujev v tejto súvislosti sleduje vznik a vývoj filozofie života a podobu, ktorú jej dávajú svojím dielom W. Dilthey, G. Simmel, ako aj M. Scheler, aj keď prvý z nich sa ako systemizátor filozofie života obracia skôr na nemeckú filozofickú klasiku (J. W. Goethe, I. Kant, G. F. Hegel, ...) ako na odkaz Nietzscheho.

Keď na konci prvej svetovej vojny vyšla práca O. Spenglera *Súmrak Európy*, bolo zrejmé, že ide o znovuzrodenie mnohých myšlienok F. Nietzscheho, modifikovaných zmenenými pomermi, v ktorých sa Nemecko nachádzalo po prehratej vojne, hospodárskej katastrofe, obavách z nových revolučných pokusov atď. S. F. Odujev analyzuje túto Spenglerovu prácu spolu s niektorými názormi L. Klagesa, u ktorého obdiv k Nietzschemu nevyprchal po celý život. Sleduje najmä tie okolnosti a teórie Spenglera i Klagesa, ktoré viedli k vzniku mýtu pudovej, odosobnenej vitality a barbarstva, ktorý sa stal bezprostredným predchodcom a predbojovníkom mýtu nemeckých fašistov, ktorí Klagesovo (ale aj Spenglerovo — F. M.) dielo vysoko hodnotili.

Ernst Junger svojím dielom uskuotočnil ďalší obrat filozofie života k fašizmu. „Avanturistická romantika na ostrie smrti, romantika bitky a krvi zachvacuje tvorivú obrazotvornosť

E. Jungera — spisovateľa a publicistu, ktorý riskoval vyskúšať si svoje sily vo filozofii.“ (s. 153) „Rozširuje“ jej kategoriálny systém, „obohacuje“ ho o také kategórie, ako sú „krv“, „hrôza“ a pod. Odujev sleduje, ako sa postupne v stále väčšej miere stoťožňuje s názormi filozofie fašizmu, ktoré neskôr vyjadrili vo svojich dielach najmä A. Bäumler a A. Rosenberg. Práve v ich diele sa najlepšie dokumentuje „správnosť“ názorov ideológov fašizmu, ktorí vyhlásili Nietzscheho za svojho predchodcu. Záverečná časť tejto kapitoly je venovaná „genetickému“ spojeniu nietzscheovstva s ideológiou fašizmu v konkrétnej analýze spomínaných dvoch jej predstaviteľov.

Druhá svetová vojna, v ktorej bol fašizmus porazený, ale nie odstránený, položila mnohé otázky o ďalšej existencii a jej zmysle mnohým, ktorí na nej založili svoju budúcnosť. Sám Nietzsche, príp. jeho filozofický odkaz, ktorý sa sčasti transformoval do fašistickej ideológie, neprestal existovať tým, že táto ideológia utrpela katastrofálnu porážku. Cesta Zarathustru ešte týmto faktom neskončila. „Teoretické dedičstvo Nietzscheho patrí nemeckej buržoáznej filozofii, nielen fašizmu, pod zástavou ktorého slávili svoj krvavý triumf najagresívnejšie a najreakčnejšie kruhy nemeckého imperializmu. Preto sa snaží, ponechajúc svojmu prekliatiu fašizmus ako satanskú silu našej epochy, rozvinúť aktívny boj za nietzscheovské dedičstvo, aby ho aj pre budúcnosť udržala. Nerobíme si na toto dedičstvo nárok, ale nemôžeme sa s objektivistickou nezaufatosťou vyhýbať triezvemu, vedeckému hodnoteniu tej úlohy, ktorú nietzscheovstvo zohralo vo fašistickej ríši.“ (s. 202)

Preto tretiu kapitolu svojej práce venuje S. F. Odujev „novému návratu Zarathustru“, ktorý prebieha ako apo-

lógia skutočného dedičstva Nietzscheho, ktorého nacisti akoby zneužili pre svoje ciele a upravili podľa seba. Prebieha „denacifikácia nietzscheovstva“, ktorej metodologická schéma je veľmi jednoduchá: „Prekrúca sa predovšetkým sociálna povaha samotného fašizmu; ako sociálny jav, zrodený imanentnými ekonomickými a politickými podmienkami rozvoja kapitalizmu, fašizmus neexistuje a nikdy neexistoval, pod fašizmom je treba chápať len politiku Hitlera, ktorá nemá objektívne korene ani v politike, ideológii alebo ekonomike západného sveta.“ (s. 209) Máme možnosť sledovať, ako sa H. E. Gerber („Veľká politika“ a politická filozofia), A. Weber (Lúčenie s predchádzajúcou históriou), F. J. Rintelen (Vôľa k moci alebo démoni vôle), K. Lowith (Naturalistický humanizmus), E. Fink (Fenomenologický prístup) pokúšajú zbaviť Nietzscheho interpretácie, ktorú mu dali ideológovia nacizmu a vrátiť mu jeho „pravú“ tvár, ktorú však každý z nich vidí pod uhlom svojho vlastného pohľadu, takže sa im vytráca. Nietzsche tak dostáva nové a nové podoby, je znova čítaný, „premyšľaný“ a „domýšľaný“, vchádza do povojnového nietzscheovstva, ktoré má v buržoáznej nemeckej filozofii svoje pomerne vplyvné miesto.

V medzivojnovom období vývinu buržoáznej filozofie jedno z popredných miest zaujíma existencializmus. Aj keď má viac zdrojov, „ťažko nájdeme stúpenca existencializmu, ktorý by neuznával kontinuitu svojej filozofickej školy s nietzscheovstvom; o Nietzsche vtedy hovoria v superlatívoch; ... filozofia existencie dokazuje svoje genetické spojenie s nietzscheovstvom nielen slovné, potvrdzuje ho duchom svojich diel“. (s. 314) Existencializmus preberá štafetu nietzscheovstva najmä z filozofie života. Majú rovnaký predmet skúmania a prístupujú

k nemu rozlične. Život, chápaný ako „objekt prežívania, ako neutíchajúci tok bytia, ako iracionálny, pojmovo nepostihnuteľný proces, ktorý sa nedá vtlačiť do rámca suchých, mŕtvych logických formulí a kategórií rozumu, bežných predstáv, ideologických fikcií a pod.“ (s. 316) Poslednú kapitolu („Lesné cesty“ existencializmu) venuje preto S. F. Odujev skúmaniu vzťahu existencializmu a Nietzscheho, príp. nietzscheovstva. Začína K. Jaspersom, ktorý vo svojej práci *Nietzsche. Einführung in das Verstandnis seines Philosophierens* prehlásil, že vo svojom filozofickom myslení ide naproti Nietzschemu, kladúc problém človeka do centra svojej pozornosti. Aj keď Jaspers vedie spor s Nietzscheom z pozícií existenciálno-kresťanskej ortodoxie a odmieta nietzscheovský „ateistický optimizmus“, zostáva však v zajatí jeho chápania filozofie a jej zamerania. M. Heidegger vo svojej „fundamentálnej“ ontológii využíva tzv. transcendentálno-fenomenologickú metódu a spája ju s teóriou bytia, budovanou ako metafyzika ľudskej prítomnosti v ňom. Nietzsche je podľa neho jedným z „posledných veľkých metafyzikov“, posledným zábleskom súmraku klasic-

kej metafyziky. A v súvislosti s Heideggerom sú známe aj jeho postoje v období nacizmu v Nemecku. Vo vzťahu k Heideggerovi S. F. Odujev analyzuje najmä jeho chápanie nietzscheovského nihilizmu. Posledná kapitola Odujevovej knihy je zakončená analýzou názorov O. F. Bollnowa, predstaviteľa mladšieho pokolenia existencialistov, ktorý sa pokúša nájsť „nové prístupy k bytiu“ a F. Heine- manna, interpretu existencialistickej klasiky, vystupujúceho s programom jej prekonania.

Odujevova práca *Po cestách Zarathustru* je na vysokej odbornej i ideovej úrovni, ktorá je pre sovietskú kritiku súčasnej buržoáznej filozofie obvyklá. Na základe dôkladnej znalosti pôvodnej i interpretačnej literatúry autor v súlade s marxistickými zásadami metodológie analýzy spoločenských teórií dokazuje vnútornú spätosť súčasnej buržoáznej filozofie s filozofiou Nietzscheho a poukazuje na príčiny, ktoré viedli a aj v budúcnosti povedú k prítomnosti myšlienkového odkazu i ducha filozofického systému F. Nietzscheho v teóriách súčasného buržoázneho filozofického myslenia.

František Mihina

O HISTORICKOM VÝVOJI POZNÁVACÍCH PROCESOV

A. R. LURIJA, O historickom vývoji poznávacích procesov. Nakladatelstvo ČSAV, Praha 1976, 188 s.

Napriek tomu, že autorom recenzovanej knihy je význačný sovietsky psychológ a jej podstatnou časťou sú experimentálne psychologické výskumy, domnievame sa, že ide o prínos nielen marxistickej psychológie, ale aj sociológie, histórie, etnografie a naposledy, no nie menej aj marxistickej teórie poznania či filozofie vôbec.

A. R. Lurija analyzuje v knihe vý-

sledky experimentov, ktoré uskutočňoval spolu so svojím pracovným kolektívom v tridsiatych rokoch nášho storočia v oblastiach sovietskej strednej Ázie. Zmeny, ktoré táto oblasť práve v tom období prežívala, boli najvhodnejšou pôdou pre podobné experimenty a podľa slov samého autora boli zároveň neopakovateľnou príležitosťou pre overovanie niektorých téz